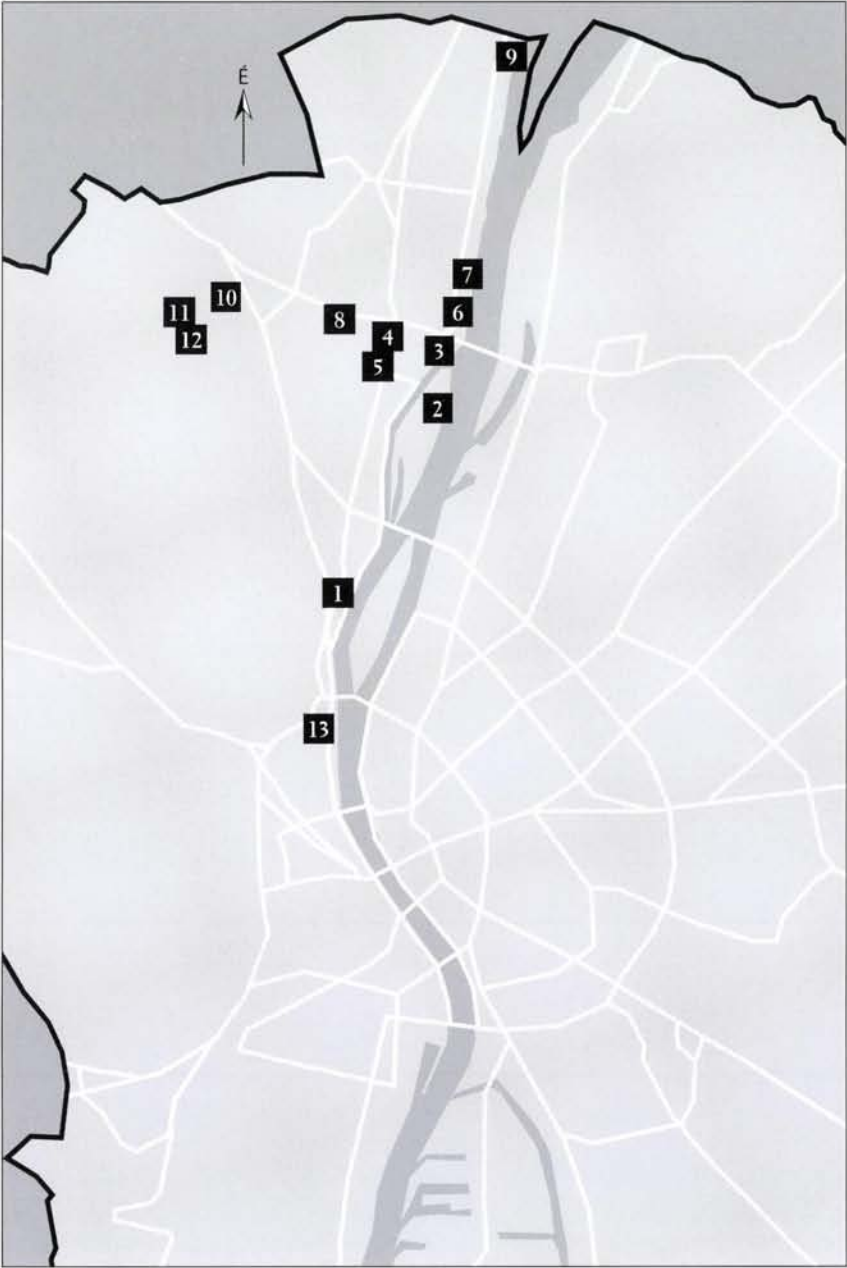

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2005-ben
Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2005*

AQUINCUM

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2005-ben

Excavations and rescue work
at the Aquincum Museum in 2005

Budapest, 2006

Szerkesztő:
Zsidi Paula

Edited by:
Paula Zsidi

Fordítás:
Simán Katalin, Alice M. Choyke

Translation by:
Katalin Simán, Alice M. Choyke

Technikai szerkesztő:
Kolozsvári Krisztián

Technical assistance by:
Krisztián Kolozsvári

A külső borítón elől:
Római kori festett sírkő részlete
(Budapest, III. ker., Bécsi út 64.)

Front cover:
Part of a painted Roman gravestone
(Budapest III, 64 Bécsi Road)

A belső borítón:
A 2005-ben végzett megelőző
feltárások helyszínei

Inside cover:
Locations of larger investment led
excavations in 2005

Budapesti Történeti Múzeum, 2006
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2006
Editor-in-chief: Dr. Sándor Bodó, Director

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2005-ben

Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2005

Budapesti Történeli Múzeum
Aquincumi Múzeum

Aquincumi füzetek
12. szám

ISSN 1219-9419 (Aquincumi füzetek)
ISSN 1219-9427 (Aquincum)

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén 2005-ben (<i>Zsidi Paula</i>)	8
A 2005-ben végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei	13
Feltárás az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében (<i>Vámos Péter</i>) . . .	15
Régészeti megfigyelés az Óbudai (Hajógyári)-szigeten (<i>II. Kérdő Katalin – M. Virág Zsuzsanna</i>)	24
Római temető és gazdasági épületek feltárása a volt Gázgyár (ma Graphisoft Park) területén (<i>Lassányi Gábor</i>)	30
Régészeti munkák az aquincumi polgárváros középső és keleti részén: a Szentendrei út felújítása (<i>T. Láng Orsolya</i>)	37
Régészeti munkák az aquincumi polgárváros középső és nyugati részén: BKV-HÉV pályarekonstrukció (<i>T. Láng Orsolya</i>)	44
Épület- és útrészletek az aquincumi polgárváros északi városfalánál (<i>T. Láng Orsolya</i>)	51
Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárvárostól északra fekvő Duna-parton (<i>T. Láng Orsolya</i>)	60

Contents

Archaeological excavations on the territory of Budapest in 2005 (<i>Paula Zsidi</i>)	8
Sites of the larger investment-led excavations conducted in 2005	13
Excavation in the western cemetery of the Aquincum Military Town (<i>Péter Vámos</i>)	15
Archaeological observations on Óbuda (Dockyard) Island (<i>Katalin H. Kérdő – Zsuzsanna M. Virág</i>)	24
Excavation of a Roman cemetery and out-buildings in the territory of the former Gas Factory (today known as Graphisoft Park) (<i>Gábor Lassányi</i>)	30
Archaeological investigations in the central and eastern parts of the Civil Town of Aquincum: reconstruction of Szentendrei Road (<i>Orsolya T. Láng</i>)	37
Archaeological investigations in the central and western parts of the Civil Town of Aquincum: BKV-HÉV suburban railbed reconstruction (<i>Orsolya T. Láng</i>)	44
Building and parts of a road by the northern town wall of the Aquincum Civil Town (<i>Orsolya T. Láng</i>)	51

Újabb feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben (<i>Lassányi Gábor</i> – <i>Bechtold Eszter</i>)	73	Investigation of the use of the Danube bank north of the Aquincum Civil Town (<i>Orsolya T. Láng</i>)	60
A kissingi Pusztatemplom környékén végzett megelőző feltárásról (<i>Budai</i> <i>Balogh Tibor</i>)	79	Recent excavations in the cemetery along the Aranyhegyi Stream (<i>Gábor</i> <i>Lassányi – Eszter Bechtold</i>)	73
Szondázó jellegű és megelőző feltárások az úgynevezett Testvérhegyi villa területén és környezetében (<i>Havas Zoltán</i>)	87	Excavation preceding development work in the region of Pusztatemplom at Kissing (<i>Tibor Budai Balogh</i>)	79
Római kori beépítés nyomai a Csúcshegyi és a Testvérhegyi villák közötti területen (<i>T. Láng Orsolya</i>)	99	Test excavations and investigations preceding investment work on the territory and in the region of the so-called Testvérhegyi villa (<i>Zoltán Havas</i>)	87
Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében (<i>Havas Zoltán – Kárpáti</i> <i>Zoltán – Szilas Gábor</i>)	106	Traces of Roman period building- development in the territory between the Csúcshegyi and Testvérhegyi villas (<i>Orsolya T. Láng</i>)	99
Római kori és középkori települési maradványok a Vízivárosban (<i>Benda Judit</i> – <i>Hable Tibor</i>)	116	Test excavation in the area of the Roman villa on Csúcshegy (<i>Zoltán Havas– Zoltán</i> <i>Kárpáti– Gábor Szilas</i>)	106
Őskori és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya budapesti szakaszának nyomvonalán 2005-ben (<i>Beszédes József</i> – <i>Szilas Gábor</i>)	147	Roman period remains and medieval settlements in the Víziváros (<i>Judit Benda</i> – <i>Tibor Hable</i>)	116
Előzetes jelentés a Bp. XI. ker. Kőérberek-Tóváros Lakópark lelőhelyen, 2005. évben elvégzett régészeti feltárásokról (<i>Horváth László András</i> – <i>Horváth M. Attila – Terei György</i>)	159	Excavation of prehistoric and Roman period sites along the path of the Budapest stretch of the M6 highway in 2005 (<i>József</i> <i>Beszédes – Gábor Szilas</i>)	147
Régészeti kutatások az M0 környűri keleti szektorának nyomvonalán (<i>Reményi</i> <i>László – Endrődi Anna – Maráz Borbála</i> – <i>M. Virág Zsuzsanna</i>)	166	Preliminary report on the archaeological excavations conducted at the Kőérberek-Tóváros Residential District site in 2005 (<i>László András Horváth</i> – <i>Attila Horváth M. – György Terei</i>)	159

Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának 06. lelőhelyén (<i>Korom Anita</i>)	181	Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway ring (<i>László Reményi – Anna Endrődi – Borbála Maráz – Zsuzsanna M. Virág</i>)	166
Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán fekvő BP 05 lelőhelyen (<i>M. Virág Zsuzsanna – Tóth Anikó</i>)	196	Archaeological investigations at site no. 06 in the eastern sector of the M0 ring highway (<i>Anita Korom</i>).	181
Az Aquincumi Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2005. évben.	207	Archaeological investigations on the BP 05 find location along the path of the eastern sector of the M0 ring highway (<i>Zsuzsanna M. Virág – Anikó Tóth</i>)	196
Az Aquincumi Múzeum további feltárást nem igénylő próbaátásai és régészeti célú megfigyelései 2005-ben	230	Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Aquincum Museum in 2005.	228
Rövidítésjegyzék.	232	Archaeological observation work and test excavations carried out by the Aquincum Museum in 2005.	230
A 2005. évi feltárások közreműködői.	233	Abbreviations	232
A 2005. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói	235	Participants in the excavations in 2005	233
A BTM Aquincumi Múzeumának és munkatársainak 2005-ben megjelent publikációi	237	Employers and patrons of the most important excavations in 2005.	235
		Publications by the staff of the Aquincum Museum in 2005	237

Régészeti feltárások Budapest területén 2005-ben

Archaeological excavations on the territory of Budapest in 2005

A megelőző évekhez hasonlóan, 2005-ben is a fővárosi fejlesztésekhez kapcsolódó építkezések jelentették a múzeum régészei számára a legtöbb feladatot. Munkatársaink a 32 megelőző feltárás és a 40 próbafeltárás mellett, 33 helyszínen végeztek megfigyelést, terepbejárást, rövid leletmentést. Az ásatásvezető régészek 105 helyszínen, 118 megkötött szerződés alapján, 3568 napot töltöttek terepen, személyenként átlagosan csaknem 7 hónapot. Ez idő alatt több mint 166595 négyzetméter felületet kutattak át megelőző feltárás keretében, s jóval többet szondáztak, illetve figyeltek meg, dokumentáltak. A régészeti feltárások 1661 láda leletanyagot eredményeztek, mely tisztítás, konzerválás és nyilvántartás után válik majd a főváros gazdag történetének pótolhatatlan forrásanyagává.

A profitorientált fejlesztések és a régészeti örökségvédelem érdek ütközéséből adódó konfliktushelyzetek mellett, mely folyamatos kísérője munkánknak, s melyhez már szinte hozzászoktunk, jelentősen megnehezítette helyzetünket az ásatások csaknem valamennyi fázisát érintő közbeszerzési kötelezettség. A törvény jelenlegi formája a régészeti kutatást végző intézményt, mint jogalkalmazót szinte megoldhatatlan nehéz-

In 2005, similarly to the past years, the majority of the work the archaeologists of the museum had to accomplish was connected with construction works linked with the development of the capital. Our colleagues conducted 32 excavations preceding investment and 40 test excavations, and carried out observations, field walkings and short rescue excavations at 33 sites. The archaeologists who acted as field directors spent 3568 days, that is nearly 7 month per person in average, at 105 sites according to 118 signed contracts. During this time, a surface of 166595 m² was investigated within the frames of excavations preceding investments, while test excavations, observations and documentation encompassed a much larger territory. The archaeological excavations resulted 1661 cases of finds, which will become an irreplaceable source for the history of the capital after cleaning, conservation and being taken into inventory.

Beside conflicts that arise from the diverse interests of profit oriented developments and archaeological heritage protection, which are constantly present at our work so that we have got used to them, public procurement obligation that extended to nearly all the phases of the excavations made our situation fairly difficult. The actual form of the law brings the

ségek elé állítja. Az intézmény gazdasági részlegének munkája, valamint a régész szakmai gárda elkötelezettségének, hivatástudatának köszönhetően, a közbeszerzési eljárások sok gonddal járó, költséges és hosszú időt igénybevevő folyamata nem okozott olyan mértékű fennakadást az ásatások menetében, amely megakadályozta volna a múzeumot a régészeti törvényben meghatározott kötelezettségének elvégzésében. Az elmúlt év gyakorlata azonban sorozatosan bizonyította, hogy a közbeszerzési eljárás jelenlegi előírásaihoz a régészeti kutatás jellege alapvetően nem, vagy sok esetben csak a szakmaiság kiiktatásával illeszthető. Meg kell említenünk itt a beruházói kör türelmét is, akiknek ezévtől nemesak a régészeti feltárás finanszírozását kellett állniuk, hanem a régészeti kutatás terepi munkájának a közbeszerzési eljárás idejével megnövekedett időtartamát is. Emellett negatív hatással volt munkánk hatékonyságára az a tendencia, mely azt mutatja, hogy a beruházások egyre nagyobb hányada nem kellően átgondolt, és műszaki tartalmát tekintve sok esetben előkészítetlen. Egyre gyakoribb, hogy tervezés és engedélyezés nélküli földmunkák elrendelésével improvizatív elemek kerülnek indokolatlanul a kivitelezés fázisába. Ezek kész helyzet elé állítják a közbeszerzéssel is kötött, szerződés és engedély alapján végzett régészeti munkát. Emellett a múzeumot is fenyegeti az építőiparban egyre gyakoribb körbetartozás, miután az, a régészeti feltárás révén, része a rendszernek.

Az előző évek gyakorlatának megfelelően a főváros három történelmi városmagja, Buda és a Víziváros, Óbuda és a pesti Belváros területén folytak a legeredményesebb feltárások. A római

institution that carries out archaeological investigation into a difficult situation and confronts us with nearly insoluble difficulties. Owing to the work of the administrative department of the institution and the commitment and the sense of vocation of the archaeological staff, the long, troublesome, tedious and expensive procedure of public procurement did not cause such a grave hindrance in the process of excavations that could have prevented the museum in fulfilling its duties determined in the archaeological acts. The practice of the last year has repeatedly demonstrated, however, that the character of the archaeological investigation can basically not be conciliated with the actual regulations of public procurement, or when it is, the professional aspects have to be disregarded. We must also mention the patience of investors, who have not only had to finance the archaeological excavation from this year, but have to endure the elongation of the time of archaeological field work due to public procurement. Besides, the trend that shows that the majority of investments is not sufficiently planned and often unprepared from a technical regard exercised a negative influence on the effectiveness of our work. We are more and more often confronted with the fact that earth movement is ordered without planning and licence, which leads to the appearance of unwarranted improvised elements in the execution phase. This confronts archaeologists, who are bound by licensing and contracts signed within the frames of public procurement, with a fait accompli. On top of it, the museum is also threatened with round debt, a more and more common phenomenon in construction industry, since it has become part of the system by the way of archaeological excavations.

kori feltárások közül kiemelkedik az aquincumi polgárváros területén keresztülhaladó Szentendrei út és a HÉV vágányok felújításához kapcsolódó régészeti munka. A főváros főforgalmi útvonalain folyó kivitelezési munka során a múzeum munkatársai éjjel és nappal az építők rendelkezésére álltak, s az együttműködés eredményeként a beruházások határidőre elkészültek, s az általuk érintett antik város nemzetközi hírű régészeti öröksége sem sérült. A számos középkori kutatás közül a Szent György tér északi sávjában, a helyreállításhoz kapcsolódó kutatások eredményét említhetnénk, amely Buda első zsinagógájának egy részletét eredményezte. Ezek mellett elmondhatjuk, hogy a 2005. év legjelentősebb ásatási sorozata az M0 autópályát keleti szektorjának kivitelezését megelőző feltárások voltak. Itt, az összességében mintegy 66.500 m² feltárt területen több mint 2000 régészeti (a pleisztocén, neolitikum, középső és késő rézkor, késő bronzkor időszakát és császárkort reprezentáló) objektumot rögzítettünk és tártunk fel. Néhány közérdekű beruházás feszített tempója nem engedte meg a téli szünetet sem, így a 6-os út nagytétnyi szakaszán, sokszor a feltárás szakmai színvonalát is veszélyeztető körülmények között, de a teljes téli szezonban folyt a munka. Az intézmény Régészeti Adattára ebben az évben 62, elsősorban közműfektetés esetén látta el földmunkák régészeti szakfelügyeletét.

Az intézménynek a régészeti örökség védelmével kapcsolatos törvényi kötelezettsége azonban nem fejeződik be a terepi munkával. A BTM munkatársai szinte folyamatos terepmunkájuk mellett igyekeztek eleget tenni dokumentációs kötelezettségüknek is, ezévből 62 je-

In accordance to the practice of the former years, the most fruitful excavations were conducted in the three historical town centres of the capital, on the territory of Buda and the Víziváros, Óbuda and Pest. Archaeological investigations linked with the reconstruction of Szentendrei Road and the HÉV rails, which cross the Civil Town of Aquincum, excel from among the archaeological excavations of the Roman period. In the course of execution work carried out in the main roads of the capital, the colleagues of the museum were at the disposal of the constructors day and night, and in result of the cooperation, the investments were finished in time, and the archaeological heritage of the antique town of international fame has not been damaged. From the numerous medieval investigations, we can mention the results of the investigations in the northern zone of Szent György square connected with its reconstruction, which brought to light a fragment of the first synagogue of Buda. We can also add, that the most significant excavations of 2005 were the series of excavations preceding the construction of the eastern sector of highway M0. Here more than 200 archaeological features (from the Pleistocene, the Neolithic, the middle and late Copper Age, the late Bronze Age and the Imperial Period) were unearthed and determined on an excavation surface of about 66.500 m². The tight deadlines of a few investments of common interest did not even afford a pause in the winter so archaeological work was carried on in the winter season as well on the Nagytétnyi stretch of road no. 6 even though it often endangered the professional standard of the excavation. The Archaeological Documentation Department carried

lentést és dokumentációt készítettek. Emellett a 4/2003. évi NKÖM rendelet alapján végzi az intézmény a különböző Kerületi Szabályozási Tervekhez előírt örökségvédelmi hatástanulmányok régészeti fejezetének megírását. Ebben az évben 53 régészeti hatástanulmány készítésével segítettük az önkormányzatok munkáját.

Az ásatási, nyilvántartási és feldolgozási, valamint kutatói feladatok mellett több régészeti osztály munkájának eredményeképpen jött létre a Budavári Palotában megrendezett, „Kincsek a város alatt. Budapest régészeti örökségének feltárása, 1989–2004” című kiállítás. Az elmúlt 15 év csaknem 600 ásatásából válogatott 60 feltárás eredményeit felvonultató, nagylélegzetű bemutató, hazai és nemzetközi szakmai elismerést váltott ki. A kiállítás csaknem 200 színes képet és az elmúlt tizenöt év budapesti régészeti kutatására vonatkozó legfontosabb szakirodalmat is magában foglaló kísérőkiadványában, az időszak legeredményesebb 60 ásatásának rövid összefoglalója is napvilágot látott.

A BTM őskori gyűjteménye – a vallástörténeti szempontból nemzetközileg is kiemelkedő jelentőségű, gyakran unikális tárgyaival és különleges szempontok szerint összeállított leletegyüttesével – helyet kapott a Leonardo Da Vinci Európai Unió programban. Az ennek keretében létrehozott „Európai Virtuális Múzeum” című web site a www.europeanvirtual-museum.it című honlapon tekinthető meg. A múzeum római kori gyűjteményéről, a gyűjtemény gyarapodásáról és az Aquincumi Múzeum aktuális kiállításairól, kiadványokról lehet naprakészen tájékozódni magyar és angol nyelven az Aquincumi Múzeum www.aquincum.hu

out archaeological inspection in 62 cases, mostly at the laying of public utilities.

The administrative responsibilities of the institution concerning the protection of archaeological heritage were not finished with the field work. The colleagues of the BHM did their best, beside nearly continuous field work, to fulfil their documentation obligations, and they prepared 62 reports and documentations this year. Besides, the institution continues the writing of the archaeological chapter of the heritage protection effect studies ordered for the District Development Plans on the basis of the NKÖM regulation of 4/2003. This year we helped the work of the self-governments with the preparation of 53 archaeological effect studies.

Beside the excavations, inventoring, analytical and research tasks, an exhibition titled “Treasures under the town. The excavation of the archaeological heritage of Budapest, 1989-2004” has been organised in the co-operation of several archaeological departments. The grandiose exhibition, which presented the results of 60 excavations chosen from nearly 600 excavations of the last 15 years, was received with recognition by the international archaeological public. The publication of the exhibition, which contains nearly 200 colour photos and the most important technical literature on the archaeological investigations in the capital in the past 15 years, we can also read the summary of the 60 most successful excavations of the period.

The prehistoric collection of the BHM, with its often unique objects of internationally eminent religious historical importance and find units composed according to special aspects, was admitted to the European Union project “Leonardo

című honlapján. Mindkét internetes programban fellelhetők a legutóbbi évek ásatásai során előkerült leletek.

Zsidi Paula

Da Vinci”. The website “European Virtual Museum” created within the frames of this project can be found at www.european-virtualmuseum.it. The website of the Aquincum Museum (www.aquincum.hu) provides actual information on the Roman period collection, the new acquisitions of the collection and the standing exhibitions and publications of the Aquincum Museum in Hungarian and English languages. The finds recovered at the excavations of the past years can be found in both websites.

Paula Zsidi